

พระนางจามเทวีกับการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำพูน
QUEEN CAMMADEVI AND PROMOTING SABILITY ON BUDDHISM IN LAMPHUN

พระครูอรัญชัยธัช (ธวัชชัย ธนวิโส)

ผศ. (พิเศษ) ดร.ปรกรณ์ มหากันธา และพระมหาอินทวงศ์ อิศรภาณี, ดร.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง พระนางจามเทวีกับการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำพูน มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ ได้แก่ 1. ศึกษาแนวคิดการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา 2. ศึกษาบทบาทของพระนางจามเทวีในฐานะบุคคลต้นแบบทางพระพุทธศาสนา และ 3. วิเคราะห์บทบาทของพระนางจามเทวี ในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา จังหวัดลำพูน การศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth interview) จากผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายบรรพชิต คฤหัสถ์ จำนวน 16 รูป/คน

ผลการศึกษา พบว่า

การสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา มีพัฒนาการมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล แต่ช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์ เป็นภาวะคุกคาม เป็นภัย ต่อพระพุทธศาสนาหลายรูปแบบ ทั้งภัยจากภายใน และภัยจากภายนอก เหตุการณ์ดังกล่าว ผู้นำฝ่ายศาสนจักรและฝ่ายอาณาจักร ได้ร่วมมือกันแก้ไขปัญหาต่างๆ ให้ผ่านพ้นมาได้ โดยเป้าหมายหลักสำคัญของการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา เพื่อธำรงรักษาพระธรรมวินัย ที่เป็นพุทธพจน์ คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า และการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้คงอยู่เป็นมรดกธรรมสำหรับการดำรงชีวิตของมวลมนุษยชาติ

การสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาของพระนางจามเทวี กษัตริยาแห่งนครหริภุญชัย (จังหวัดลำพูนปัจจุบัน) พระนางฯ ได้ประพฤติปฏิบัติตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีงาม ถือเป็นบุคคลต้นแบบทางพระพุทธศาสนาในฐานะอุบาสิกา พระนางฯ ใช้หลักธรรมสำคัญ ได้แก่ หลักเบญจศีล เบญจธรรม ส่งเสริมให้ประชาชนใช้เป็นหลักในการดำเนินชีวิต หลักทศพิธราชธรรม 10 หลักจักรวรรดิวัตร 12 และหลักราชสังคหวัตถุ 4 เป็นหลักธรรมในการปกครองบ้านเมือง และใช้หลักทศ 6 ในการปฏิบัติต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง ถือเป็นหลักปฏิบัติที่สร้างความสมดุล สร้างความสุขในครอบครัว

คำสำคัญ; การสร้างความมั่นคง พระนางจามเทวี

Abstract

This thesis entitled “Queen Chammadevi and Promoting Stability on Buddhism in Lamphun” has three objectives: 1) to explore the concept of promoting stability on Buddhism, 2) to study the role of Queen Chammadevi as a Buddhist model and 3) to analyze the role of Queen Chammadevi in promoting stability on Buddhism in Lamphun province. The study is the qualitative research by analyzing the documents and In-depth interview from 16 experts both Buddhist monks and laypeople.

It was found that promoting stability on Buddhism has been developed since the Buddha era. Each time of occurring event was to threaten, danger to Buddhism in various ways both internal and external threats. Such event, the religious and secular leaders collaborated in various problem solving get over that main goal of promoting stability on Buddhism for maintaining disciplines that was the Buddha words, the Buddha’s teaching and succession to religion to remain as the Dhamma heritage for living of mankind.

To promote the stability on Buddhism of Queen Chammadevi as a king of Hariphunchai (Lamphun at present). Queen Chammadevi had behaved as a good model and was consider to be Buddhist role model as a Buddhist laywomen. Queen Chammadevi followed the main of Buddhist principles, including 5 Precepts and 5 Dhamma in promoting people to apply the principle of living, Dasarājadhamma or 10 virtues of the King, Cakkavatti-vatta or 12 duties of a universal king and Sangahavatthu or virtues making for group integration and leadership and Disa or 6 directions in dealing with people who related and considered the principle of practice that made balance, happiness in the family.

Key word; Promoting Stability, Queen Chammadevi

บทนำ

พระพุทธศาสนาเกิดขึ้นในชมพูทวีป ประเทศอินเดีย เมื่อราว 2,๖๐๐ ปีที่ผ่านมา พระพุทธเจ้าและสาวกได้ช่วยกันเผยแผ่พระพุทธศาสนาในดินแดนแห่งนี้ ตามพุทธประสงค์ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาในสถานที่ต่างๆ ครั้งนั้น ทำให้มีผู้เกิดความเลื่อมใสศรัทธายอมรับน้อมตน เข้ามานับถือในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ชาวพุทธเรียกว่า “พุทธบริษัท 4” ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา (ไพโรจน์ ศุภที่ปมงคล, 2548: 1) พุทธบริษัท 4 มีบทบาทสำคัญในการช่วยเผย

แม่ ทำนุบำรุงและสร้างความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนา ต่างฝ่ายต่างทำหน้าที่ของตนเอง เช่น ภิกษุ ภิกษุณี ก็ทำหน้าที่ในการบำเพ็ญสมณธรรม เผยแผ่หลักคำสอนของพระพุทธเจ้า ส่วนอุบาสกอุบาสิกา ก็ช่วยกันอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนา (พระวิเชียรบุรี สติสมปนโน, 2559: 1)

แนวคิดการสร้างควมมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

การศึกษาแนวคิดการสร้างควมมั่นคงทางพระพุทธศาสนา แบ่งออกเป็น 3 ช่วง ได้แก่ สมัยพุทธกาล สมัยหลังพุทธกาล และสมัยเข้าสู่ประเทศไทย ดังนี้

2.1 สมัยพุทธกาล ปรากฏเหตุการณ์ที่กล่าวถึง ดังนี้

2.1.1 การส่งสาวกออกไปประกาศศาสนาครั้งแรก พระพุทธเจ้า ทรงประทานพุทธโอวาทแก่เหล่าพระอริยสาวก จำนวน 60 รูป ใจความสำคัญตอนหนึ่งว่า “จรถ ภิกขเว จาริกัม พหุชนหิตาย พหุชนสุขाय โลกานุกมปาย อตถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสสานัม” แปลว่า พวกเธอจงจาริกไป เพื่อประโยชน์สุขแก่ชนจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพ และมนุษย์ (วิ.ม. (บาลี) 4/32/27, วิ.ม. (ไทย) 4/32/40.)

2.1.2 วันแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ และได้แสดงธรรมโปรดพระเจ้าพิมพิสาร กษัตริย์แห่งแคว้นมคธ ให้บรรลุธรรม ทำให้เกิดวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา คือวัดเวฬุวันมหาวิหาร ได้เกิดเหตุอัศจรรย์ 4 ประการ ได้แก่ 1) วันนั้นเป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 3 พระจันทร์เต็มดวงเสวยฤกษ์ มาฆปุรณมี 2) พระภิกษุสงฆ์ทั้ง 1,250 รูป มาประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย 3) พระภิกษุสงฆ์ที่ร่วมประชุมวันนั้นล้วนเป็นพระอรหันต์ และ 4) พระภิกษุสงฆ์เหล่านั้น ล้วนเป็นเอหิภิกขุอุปสมบทา ผู้ที่พระพุทธเจ้าบวชให้ทุกรูป เรียกวันนั้นว่า “วันจาตุรงคสันนิบาต” แปลว่า วันประชุมครบองค์ 4 ประการ พระพุทธองค์ได้ทรงแสดงโอวาทปาฏิโมกข์ ท่ามกลางที่ประชุมพระสงฆ์สาวก ณ วัดเวฬุวันเกิดขึ้นภายหลังพระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้ 9 เดือน ปัจจุบันเรียกว่า “วันมาฆบูชา” มีความสำคัญ ที่เป็นหัวใจของพระพุทธศาสนา เพื่อวางจุดหมาย หลักการ และวิธีการ ในการสร้างควมมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้วยวิธีการเผยแผ่เพื่อเข้าถึงแก่พุทธบริษัททั้งหลาย (สุริย์ มีผลกิจ และวิเชียร มีผลกิจ, 2548: 18) ได้แก่ หลักการ 3 ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตให้ผ่องใส อุดมการณ์ 4 ประการ ได้แก่ ความอดทน ความไม่เบียดเบียน ความสงบ และนิพพาน

2.1.3 วันจะเสด็จดับขันธปรินิพพาน ก่อนเสด็จดับขันธปรินิพพาน 1 วัน พระองค์ได้เสวยสุกรมัททวะที่นายจุนทะทำถวาย เกิดอาพาธลงพระโลหิต มีพระพุทธานุญาตว่า “โย โว อานนท ธรรมจ วินโย มยา เทสิโต ปญญุตโต โส โว มมจเจเน สดธา” แปลว่า “ธรรมและวินัยอันที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่เธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็นศาสดาของเธอทั้งหลาย เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว” (ที.ม. (บาลี) 10/216/134, ที.ม. (ไทย) 10/216/164.) และพระองค์ทรงมีปัจฉิมโอวาทว่า “หนตทานิ ภิกขเว อามนตยา มิ วั วยธมาสงฆาราม อุปมาเทน สมปาเทธา” แปลว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย เรา

ขอบอกเธอทั้งหลายว่า สังขารทั้งปวงมี ความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา พวกเธอจึงทำประโยชน์ให้สมบูรณ์ ด้วยความไม่ประมาทเถิด” (ที.ม. (บาลี) 10/218/135, ที.ม. (ไทย) 10/218/166.) เป็นการแสดงให้เห็นถึงพระปัญญาธิคุณ เป็นอมตพจน์ที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา

2.2 สมัยหลังพุทธกาล (การสังคายนา-ลังกา) หลังจากที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จดับขันธปรินิพพาน เกิดปรากฏการณ์ความขัดแย้งและภัยคุกคามต่างๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาหลายครั้ง ผู้นำทั้งฝ่ายศาสนจักร ฝ่ายอาณาจักร ต่างช่วยกันคลี่คลายและประคับประคองแก้ไขปัญหา วิฤตการณ์ต่างๆ ดังนี้

2.2.1 ในพุทธศตวรรษที่ 1-2 มีการดำเนินการ จัดทำสังคายนา ครั้งที่ 1 โดยการนำของพระมหากัสสปะ เป็นการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาครั้งแรก หลังจากพระพุทธเจ้าปรินิพพาน พระเจ้าอชาตศัตรูได้ให้การอุปถัมภ์พระสงฆ์ในการทำสังคายนา จัดทำสังคายนา ครั้งที่ 2 โดยการนำของพระยสสะ บุตรแห่งกาคันชกพราหมณ์ เนื่องจาก มีภิกษุชาววัชชีพากันย่ำยีพระธรรมวินัย พระเจ้ากาลาโศกราช ให้การอุปถัมภ์การทำสังคายนา

2.2.2 สมัยพระเจ้าอโศกมหาราช จัดให้มีการสังคายนา ครั้งที่ 3 ขึ้น สร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้วยการอุปถัมภ์ บำรุงด้วยปัจจัยสี่แด่พระภิกษุสงฆ์ ทรงเป็นผู้นำกำจัดอลัชชี เพื่อความบริสุทธิ์ของพระพุทธศาสนา และเพื่อให้พระพุทธศาสนาเผยแผ่ไปไกล พระโมคคัลลีบุตรติสสเถระ จึงขอพระบรมราชานุญาตจากพระเจ้าอโศก คัดเลือกพระเถระผู้มีความรู้แตกฉานในพระพุทธศาสนา เป็นสมณทูตไปประกาศพระพุทธศาสนา ในนานาประเทศ 9 สาย ได้แก่ 1) พระมฆณฺฑิกเถระไปแคว้นกัมभीร์และคันธาระทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ได้แก่ แคว้นแคชเมียร์ในปัจจุบัน 2) พระมหาเทวเถระ ไปหิสมณฑล ทางทิศใต้ของแม่น้ำโคธาวิ ได้แก่ ไมซอร์ในปัจจุบัน 3) พระรักขิตเถระไปวนวาสีประเทศ อยู่ในเขตกนราเหนือ ทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย 4) พระธรรมรักขิตเถระไปปรันตชนบท อยู่ริมฝั่งทะเลอารเบียน ทิศเหนือของบอมเบย์ 5) พระมหาธรรมรักขิตเถระ ไปแคว้นมหาราษฎร์ ทางภาคตะวันตก อยู่ไม่ห่างจากบอมเบย์ในปัจจุบัน 6) พระมหารักขิตเถระ ไปโยนกประเทศ ทวีปเอเชียตอนกลาง เหนือประเทศอิหร่านไปถึงเติร์กิสถาน 7) พระมฆณฺณเถระ ไปทมิฬประเทศ ได้แก่ เนปาล ที่อยู่ตอนเหนือของอินเดีย 8) พระโสณเถระและพระอุตตรเถระ ไปสุวรรณภูมิประเทศ ได้แก่ พม่า ไทยและมอญทุกวันนี้ 9) พระมหินทเถระ ไปเกาะสิงห์ หรือประเทศศรีลังกาปัจจุบัน

2.2.3 สมัยพระเจ้ามิลินทร์ ทรงสร้างพระนักปราชญ์ไว้สอนธรรม ทรงประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่ประชาชน ทรงให้กำเนิดการสร้างพระพุทธรูป สันนิษฐานกันว่าพระพุทธรูปในพระพุทธศาสนา สร้างขึ้นครั้งแรกในสมัยพระเจ้ามิลินทร์ ณ แคว้นคันธาราฐ ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของอินเดียโบราณ ปัจจุบันนักประวัติศาสตร์กล่าวว่า อยู่ในประเทศปากีสถานและอัฟกานิสถาน ระหว่าง พ.ศ. 367 จนถึง พ.ศ. 383

2.2.4 สมัยพระเจ้าเทวานัมปิยติสสะ กษัตริย์ของลังกา พระสหายของพระเจ้าอโศก มหาราช ทรงวางรากฐานพุทธบริษัท 4 ทรงยกพระพุทธศาสนา เป็นศาสนาประจำชาติของชาวลังกา

2.3 สมัยหลังพุทธกาล (พระพุทธศาสนาเข้าสู่ประเทศไทย) เมื่อพระพุทธศาสนาเข้ามาในประเทศไทย มีการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา แต่ละยุคสมัย ดังนี้

2.3.1 สมัยสุโขทัย เมื่อรับพระพุทธศาสนาจากลังกา ได้รับเอกราชการตั้งสมณศักดิ์มาด้วย เดิมมี 2 ตำแหน่ง คือสวามีและมหาสวามี ส่วนชื่อสมณศักดิ์ แตกต่างกันไปตามคุณสมบัติของพระเถระ ปรับปรุงสมณศักดิ์ขึ้นใหม่ มี 5 ตำแหน่ง คือ 1) ครูบา 2) เถระ 3) มหาเถระ 4) สังฆราชา และ 5) สังฆปริณายกสิทธิ (วคิน อินทสระ, มปป.: 145.) และทรงให้มีการสอนธรรมะ ในภาษามคธ และพระไตรปิฎก ทรงส่งเสริมพระปริยัติธรรมมีโรงเรียนไทยแห่งแรก ทรงส่งเสริมการปกครองคณะสงฆ์ เชื่อมความปรองดองระหว่างคณะสงฆ์มหานิกายและเถรวาท

2.3.2 สมัยอยุธยา ทรงส่งเสริมการสร้างเสนาสนะทางพระพุทธศาสนา สร้างปราสาทคอบรอยพุทธบาท ให้กำเนิดประเพณีการบวชเรียนของลูกผู้ชาย ส่งเสริมการศึกษารวมในพระพุทธศาสนา และส่งพระสงฆ์ไปสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาที่ลังกา

2.3.3 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ในรัชกาลที่ 1 (2325-2352) พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงออกกฎหมายแก่คณะสงฆ์ รัชกาลที่ 2 (2352- 2367) พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงสถาปนาสมเด็จพระสังฆราช 3 พระองค์ คือ สมเด็จพระสังฆราช (สุก) สมเด็จพระสังฆราช (มี) และสมเด็จพระสังฆราช (สุก ญาณสังวร) ในปี พ.ศ.2357 ทรงจัดส่งสมณทูต 8 รูป ไปฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในประเทศลังกา จัดให้มีงานวันวิสาขบูชาขึ้นเป็นครั้งแรก พ.ศ.2360 แก้ไขวิธีการสอบไล่ปริยัติธรรมขึ้นใหม่ ขยายหลักสูตร 3 ชั้น คือ เปรียญตรี โท เอก เป็น 9 ชั้น รัชกาลที่ 3 (2367-2394) พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพระไตรปิฎกฉบับหลวง รัชกาลที่ 4 (2394-2411) พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ผนวช 27 พรรษา จากนั้นขึ้นครองราชย์ เมื่อพระชนมายุ 57 พรรษา พ.ศ. 2394 รัชกาลที่ 5 (2411-2453) พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยกเลิกระบบทาสในเมืองไทย ทรงสร้างวัดใหม่ขึ้นหลายแห่ง ทรงนิพนธ์วรรณกรรมทางพุทธศาสนาจำนวนมาก รัชกาลที่ 6 (2453-2468) พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงนิพนธ์หนังสือ แสดงคำสอนในพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง เช่น เทศนาเสือป่า พระพุทธเจ้าตรัสรู้อะไร ทรงโปรดให้ใช้ พุทธศักราช (พ.ศ.) แทน ร.ศ. เมื่อ ปี พ.ศ.2546 ให้เปลี่ยนกระทรวงธรรมการเป็นกระทรวงศึกษาธิการ

2.3.4 สมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย รัชกาลที่ 7 ถึงสมัยปัจจุบัน สมเด็จพระสังฆราช ทรงบัญญัติสังฆานัติ โดยคำแนะนำของสังฆสภา ทรงบริหารการคณะสงฆ์ทางคณะสังฆมนตรี อุปถัมภ์คุ้มครองคณะสงฆ์ภายใต้กรอบพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2535

สมเด็จพระสังฆราช ทรงบัญชาการคณะสงฆ์ใน 2 ตำแหน่ง คือ ตำแหน่งองค์สกลมหาสังฆปริณายก หรือองค์ประมุขแห่งคณะสงฆ์ไทยและตำแหน่งประธานกรรมการมหาเถรสมาคม

สรุปได้ว่า ความมั่นของพระพุทธศาสนา จำเป็นต้องอาศัยการที่พุทธศาสนิกชนทุกคน จะต้องสร้างจิตสำนึกในความเป็นเจ้าของพระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้น จะต้องมีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมว่านี่เป็นพระพุทธศาสนาของเรา เรามีส่วนร่วมรับผิดชอบในพระพุทธศาสนา เมื่อมีเหตุการณ์ที่ไม่ดีเกิดขึ้น เราต้องมองในฐานะผู้เป็นเจ้าของและผู้รับผิดชอบ เมื่อมองอย่างเป็นเจ้าของแล้ว เราจะเห็นว่าพระพุทธศาสนาเป็นของเรา หรือเป็นทรัพย์สินสมบัติของเรา เมื่อมองด้วยความรับผิดชอบต่ออย่างนี้แล้วจะก่อให้เกิดแรงศรัทธาเข้มแข็งที่พร้อมจะปกป้องอุปถัมภ์คุ้มครองพระพุทธศาสนาให้ดำรงอยู่เป็นหลักยึดเหนี่ยวใจนำพาชีวิตของตนให้พบแต่ความสุขสงบตลอดไป

พระนางจามเทวีในฐานะบุคคลต้นแบบทางพระพุทธศาสนา

ในประวัติศาสตร์ มีบุคคลจำนวนไม่น้อย ที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างมั่นคงให้แก่พระพุทธศาสนา พระนางจามเทวี เป็นบุคคลต้นแบบในสถานะกษัตริยา อุบาสิกา มารดา ภรรยา และบุตรธิดาในพระพุทธศาสนา ดังนี้

ประวัติของพระนางจามเทวี

จากเอกสารต่างๆ ซึ่งได้มีผู้ศึกษารวบรวมและบันทึกไว้เป็นหลักฐาน ได้กล่าวถึงกำเนิดพระชาติของพระนางไว้ 2 ประเด็น คือ 1) พระนางจามเทวีทรงมีพระชาติเป็นชนมอญจากกรุงละโว้ เอกสารที่แสดงไว้ ปรากฏอยู่ 3 ฉบับ ได้แก่ ตำนานมูลศาสนา คัมภีร์จามเทวีวงศ์ และคัมภีร์ชินกาลมาลีปกรณ์ 2) พระนางจามเทวีทรงมีพระชาติเป็นมอญชาวลำพูน แนวคิดนี้ จะปรากฏหลักฐานจากตำนานพื้นบ้านภาคเหนือ และเรื่องเล่าสืบต่อกันมา ตลอดจนบุคคลผู้อ้างตนว่า สามารถสื่อสารกับดวงพระวิญญาณของพระนางจามเทวีได้ ไม่ว่าพระนางจามเทวีจะมีพระชาติกำเนิดจากไหน สิ่งสำคัญที่ทุกคนส่วนใหญ่รับรู้และระลึกถึงคือการที่พระนางฯ ทรงเป็นกษัตริยาที่นำพระพุทธศาสนามาสู่นครหริภุญชัย ปกครองบ้านเมืองโดยมีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานและทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองและมั่นคงตราบนานทุกวันนี้ ได้แก่

3.1 ความเป็นต้นแบบฐานะผู้อุบาสิกาในพระพุทธศาสนา พบว่า มีเหตุการณ์และหลักปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นความเป็นต้นแบบ ได้แก่ 1) การนำพระพุทธศาสนามาประดิษฐานในนคร หริภุญชัย 2) ทรงประพาศพระองค์เป็นอุบาสิกา ได้รับการปลุกฝังความเป็นพุทธมามกะตั้งแต่ทรง พระเยาว์ มีศรัทธาตั้งมั่นในพระพุทธศาสนาเป็นแบบอย่างในการประพาศดีปฏิบัติชอบตามหลักศีลธรรม ทรงส่งเสริมให้พสกนิกรให้รักาศิล บันปลายพระชนม์ชีพ ทรงได้สละเพศฆราวาสครองพระองค์ชาวเสด็จไปประทับรักษาศิล และมีคุณสมบัติความเป็นอุบาสิกาอย่างบริบูรณ์

3.2 ความเป็นต้นแบบฐานะกษัตริยาในพระพุทธศาสนา มีเหตุการณ์และหลักปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นความเป็นต้นแบบ ได้แก่ 1) ทรงเป็นนักวางแผน เช่น เตรียมการและวางแผนคัดเลือก

บุคคลที่จะไปช่วยเหลือกิจการบ้านเมืองในการมาปกครองเมืองใหม่ 2) ทรงตั้งอยู่ในหลักธรรมราชา ทรงยึดหลักการปกครองและบริหารบ้านเมืองด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น **หลักทศพิธราชธรรม 10** คือ ทาน การให้ทาน ให้ปันช่วยประชา สีล การรักษาศีล รักษาความสุจริต บริจาค การบริจาคทรัพย์บำรุงบำเพ็ญกิจด้วยเสียสละ อาชววัง ความซื่อตรง ปฏิบัติการโดยซื่อตรง มทฺทว ความอ่อนโยน ทรงความอ่อนโยนเข้าถึงคน ตป ความประพฤติตะบะ (ความเพียร) พันมัวเมาด้วยเมากิเลส อกฺโกธ ความไม่โกรธ ถือเหตุผลไม่โกรธา อวิหิงสาความไม่เบียดเบียน ไม่หลงระเริงอำนาจ ขนฺติ ความอดทน อดทนต่องานที่ตรากตรำ อวิโรธ ความไม่ประพฤติผิด มีปฏิบัติคลาดจากธรรม **หลักจักรวรรดิวัตร 12** คือ ธรรมาธิปไตย ยึดถือธรรมเป็นธงชัยในการปกครองประเทศ อันโตชน ให้ความคุ้มครองรักษาอันเป็นธรรมแก่อันโตชนหรือชนภายใน พลกาย ให้ความคุ้มครองรักษาแก่กำลังพล ขัตติยะ เอาใจใส่เจ้าหัวเมืองต่างๆ อนุยนต์ ให้ความคุ้มครองแก่อนุยนต์หรือข้าราชการบริพารผู้ตามเสด็จ พราหมณคฤหบดี ให้ความอนุเคราะห์นักปราชญ์และคฤหบดี เนคมชนบท เอาใจใส่ชาวชนบท สมณพราหมณ์ ให้ความอุปถัมภ์ คุ้มครองแก่พระสงฆ์บรรพชิต นักบวช สมณะ ชีพราหมณ์ ด้วยการทำนุบำรุงพระศาสนา มิคปักษี ให้ความคุ้มครองแก่ นก และเนื้อ สัตว์ที่ควรสงวนทั้งหลาย เพื่อมิให้สูญพันธุ์ มาอธรรมการ ป้องกันมิให้เกิดการอันอธรรมทุกชนิดเกิดขึ้นใน พระราชอาณาจักร ธนานุประทาน แบ่งปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ประชาชนผู้ยากไร้ มิให้มีผู้ขัดสนขาดแคลน สมณพราหมณปริจฺจนา ขยันเข้าหาสมณพราหมณ์ สนใจศาสนาและศีลธรรม **หลักราชสังคหวัตถุ 4** คือ สัสสมะระ ฉลาดในการบำรุงธัญญาหาร ปุริสมะระ ฉลาดบำรุงข้าราชการ สัมมาปาสะ ผูกประสานปวงประชา มีความฉลาดในการแก้ปัญหาสังคม วาจาเปยยะ มีวาจาอันดูดีมีใจ ไพเราะอ่อนหวานชวนฟัง ประกอบด้วยเหตุผลมีประโยชน์ เป็นทางแห่งสามัคคี เป็นหลักธรรมของผู้ครองแผ่นดิน

3.3 ความเป็นต้นแบบฐานะมารดาในพระพุทธศาสนา มีเหตุการณ์และหลักปฏิบัติ ที่สะท้อนให้เห็นความเป็นต้นแบบ ได้แก่ 1) ทรงเป็นแบบอย่างในการเลี้ยงดูบุตร ตามหน้าที่ของมารดา บิดา ด้วยธรรม 5 ประการ คือ (1) ห้ามปรามจากความชั่ว (2) ให้ตั้งอยู่ในความดี (3) ให้ศึกษาศิลปวิทยา (4) หาคู่ครองที่สมควรให้ และ (5) มอบทรัพย์ให้ในโอกาสอันสมควร

3.4 ความเป็นต้นแบบฐานะภรรยาในพระพุทธศาสนา มีเหตุการณ์และหลักปฏิบัติ ที่สะท้อนให้เห็นความเป็นต้นแบบ ได้แก่ 1) ทรงเป็นแบบอย่างการเป็นภรรยาที่ดี ทรงปฏิบัติหน้าที่ของการเป็นภรรยาที่เหมาะสม ด้วยธรรม 5 ประการ คือ (1) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย (2) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี (3) ไม่นอกใจ (4) รักษาสมบัติที่หามาได้ และ (5) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

3.5 ความเป็นต้นแบบฐานะบุตรธิดาในพระพุทธศาสนา มีเหตุการณ์และหลักปฏิบัติที่สะท้อนให้เห็นความเป็นต้นแบบ ดังนี้ 1) ทรงปฏิบัติตนเป็นบุตรธิดาที่ดี ทรงน้อมปฏิบัติตามคำสอน และแนะนำของพระบิดา พึงปฏิบัติตอบแทน (แสดงความกตัญญู) ต่อบิดามารดาด้วยธรรม 5 ประการ

คือ (1) ท่านเลี้ยงเรามาแล้วเลี้ยงท่านตอบ (2) ช่วยทำกิจของท่าน (3) ดำรงวงศ์สกุล (4) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท และ (5) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้วทำบุญอุทิศให้ท่าน

บทบาทของพระนางจามเทวีในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดลำพูน

4.1 ด้านศาสนธรรม

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพระนางจามเทวีในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านศาสนธรรม พบว่า 1) ทรงนำพระพุทธศาสนา นิกายเถรวาท มาประดิษฐานในนครหริภุญชัย ซึ่งถือเป็นปฐมบทแห่งการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา 2) ทรงส่งเสริมให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ในหลักสัทธรรม 3 คือ มีศีลจารวัตรที่เป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติ ได้ศึกษาเรียนรู้ ตามกระบวนการทางพระพุทธศาสนา คือ (1) ปรีชา (2) ปฏิบัติ และ (3) ปฏิเวธ 3 ทรงเป็นแบบอย่างและส่งเสริมการปฏิบัติ โดยทรงปฏิบัติธรรมอย่างเคร่งครัด และส่งเสริมข้าราชการบริพารและพสกนิกรในการประพฤติปฏิบัติธรรม

4.2 ด้านศาสนบุคคล

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพระนางจามเทวีในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านศาสนบุคคล พบว่า 1) ทรงคัดเลือกบุคคลที่มีความรู้และคุณธรรม ได้แก่ กลุ่มคนด้านการสร้างและพัฒนาศาสนจักร คือ พระมหาเถระที่ทรงปฏิญญาประมาณ 500 องค์, หมู่ปะชาวทั้งหลายที่ตั้งอยู่ในเบญจศีล 500 คน, บัณฑิต 500 คน และกลุ่มคนด้านการสร้างและพัฒนาอาณาจักร คือ ด้านงานช่างงานฝีมือ หมู่ช่างสลัก 500 คน, ช่างแก้วแหวน 500 คน, ช่างเงิน 500 คน, ช่างทอง 500 คน, ช่างเหล็ก 500 คน และ หมู่ช่างทั้งหลายต่างๆ 500 คน ด้านการศึกษา ช่างเขียน 500 คน, หมู่หมอโหรา 500 คน ด้านการค้าพาณิชย์ พ่อเลี้ยง 500 คน, แม่เลี้ยง 500 คน และ พ่อเวียง (แรงงาน) ทั้งหมด 500 คน และด้านการแพทย์ หมอยา 500 คน 2) ทรงสร้างและพัฒนาบุคคลให้มีความรู้และคุณธรรม โดยได้ส่งเสริมให้พระสงฆ์ผู้ทรงพระไตรปิฎก ได้ไปจำพรรษาในวัดต่างๆ ในพื้นที่ใกล้เคียง ให้มีการบรรพชาอุปสมบทกุลบุตรในพระพุทธศาสนา และส่งเสริมให้ได้ศึกษาทั้งฝ่ายคันถธุระและวิปัสสนาธุระ และอนุเคราะห์พุทธบริษัท เหล่าอุบาสก อุบาสิกา เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ด้วยธรรม 6 ประการ คือ 1) ห้ามไม่ให้ทำความชั่ว 2) ให้ตั้งอยู่ในความดี 3) อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม 4) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง 5) อธิบายสิ่งที่เคยฟังแล้วให้ แจ่มแจ้ง และ 6) บอกทางสวรรค์ให้ แก่ข้าราชการบริพาร พสกนิกร พระนางฯ ได้ส่งเสริมให้มีการทำบุญ รักษาศีล และเจริญภาวนา ในส่วนของพุทธบริษัท อุบาสก อุบาสิกา ก็พึงบำรุงพระสงฆ์ เพื่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยธรรม 5 ประการ คือ 1) จะทำสิ่งใดก็ทำด้วยเมตตา 2) จะพูดสิ่งใดก็พูดด้วยเมตตา 3) จะคิดสิ่งใดก็คิดด้วยเมตตา 4) เปิดประตูต้อนรับ และ 5) ถวายปัจจัยเครื่องยังชีพ

4.3 ด้านศาสนสถาน

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพระนางจามเทวีในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านศาสนสถาน พบว่า 1) ทรงสร้างวัดและพระเจดีย์ตามเส้นทางที่ทรงเสด็จ 2) ทรงสร้างวัดสี่มุมเมือง เป็นพุทธปรางการป้องกันภัยให้กับพระนครให้อยู่สถาพร ปราศจากภัยพิบัติทั้งหลาย

4.4 ด้านศาสนวัตถุ

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพระนางจามเทวีในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านศาสนวัตถุ พบว่า 1) ทรงนำพระพุทธรูปมาประดิษฐานในนครหริภุญชัย เป็นแบบอย่างการสร้างพระเครื่องสกุลพระรอดลำพูนในสมัยต่อมา 2) ทรงสร้างพระเครื่องพระพิมพ์ดินเผา ทรงส่งเสริมการเผยแพร่พระพุทธศาสนา สนับสนุนพสกนิกรสร้างวัดวาอาราม พระพุทธรูป พระเจดีย์ และสร้างพระเครื่องเพื่อไว้คุ้มภัยให้กับพสกนิกรและคุ้มครองป้องกันเมืองจากอริราชศัตรู ทั้งยังเป็นอุบายทางอ้อมในการนำพระพุทธศาสนาให้ใกล้ชิดกับศาสนิกชน ซึ่งเครื่องพระพิมพ์ที่สร้างในสมัยพระนางฯ มีอยู่ 3 รูปแบบ คือ 1) พระรอด 2) พระคง และ 3) พระลือ

4.5 ด้านศาสนพิธี

จากการศึกษาและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของพระนางจามเทวีในการสร้างความมั่นคงทางพระพุทธศาสนา ด้านศาสนพิธี พบว่า 1) ทรงทำพิธีกรรมบวสรวงเทวดา ด้วยเหตุทรงระลึกถึงบุญเทวดาที่อำนวยความสะดวก ปกป้องรักษาพระนครให้สงบร่มเย็นนับตั้งแต่พระนางฯ ได้เสด็จจากนครละโว้มาเสวยราชสมบัติในนครหริภุญชัย 2) ทรงประกอบพิธีรดน้ำดำหัว ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูตักเตือนผู้มีพระคุณ และต่อมากการรดน้ำดำหัวผู้หลักผู้ใหญ่ให้ถือเป็นประเพณีสืบมา 3) ทรงประกอบพิธีสืบทอด ซึ่งประเพณีที่แสดงถึงการให้ความสำคัญต่อผู้มีอุปการคุณ และนับเป็นประเพณีที่ดั่งามของชาวล้านนาที่คงอยู่สืบไป

References

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ไพโรจน์ ศุภทีปมงคล. (2548). “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของจิตตคหบดีอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระวิเชียรบุรี สติสมปโน. (2559). (ขวัญโพก). “การศึกษาบทบาทในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา
ของ พระเจ้าปเสนทิโกศล”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา.
บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุวิภา พงษ์ปวน. (2541). “การศึกษาเจดีย์ในจังหวัดลำพูน”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.